

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Климчук Віталій Олександрович

УДК 159.923

**МОТИВАЦІЙНИЙ ДИСКУРС ОСОБИСТОСТІ
В ІНТЕРАКЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ**

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України

Науковий консультант: член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор **Титаренко Тетяна Михайлівна**, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, завідувачка лабораторії соціальної психології особистості

Офіційні опоненти: дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор **Чепелева Наталія Василівна**, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, завідувачка лабораторії когнітивної психології

доктор психологічних наук, професор **Бондарчук Олена Іванівна**, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, завідувачка кафедри психології управління

доктор психологічних наук, професор **Заграй Лариса Дмитрівна**, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника МОН України, завідувачка кафедри соціальної психології

Захист відбудеться 16 вересня 2015 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.457.01 в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України за адресою: 04070, Київ, вул. Андріївська, 15.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту соціальної та політичної психології НАПН України за адресою: м. Київ, вул. Андріївська, 15.

Автореферат розіслано 14 серпня 2015 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

І.В. Жадан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний світ з багатьох причин (економічних, соціальних, інформаційних) дестабілізується і набуває таких ознак, як мінливість, динамічність, до певної міри – хаотичність. Уявлення про людину, яка здатна жити у такому постмодерному світі, теж набувають нових ознак – відбувається відхід від сприймання особистості як стабільної та структурованої системи з конкретним механізмом розвитку і взаємодії зі світом та наближення до розуміння того, що світ конструюється тут-і-тепер, і «Я» конструюється разом зі світом. Витоки його містяться у концепції символічного інтеракціонізму Дж. Міда, теорії особистісних конструктів Дж. Келлі, ідеях соціального конструкціонізму (К. Джерджен, Дж. Шоттер), наративної психології (Й. Брокхеймер, Дж. Брунер, Д. Епстон, Т. Сарбін, М. Уайт, Ч. Уайт, Р. Харре), філософії нестабільності І. Пригожина, теоріях дискурсу у постмодерній філософії, лінгвістиці та семіотиці (Р. Барт, Е. Бенвеніст, Ж. Бодріяр, Р. Водак, Ж. Дерріда, Т. ван Дейк, У. Еко, М. Йоргенсен, Г. Кресс, Е. Лакло, Ш. Муфф, М. Пешо, П. Серіо, Я. Торфінг, Н. Феркло, Л. Дж. Філліпс, Дж. Фіске, М. Фуко, Ю. Хабермас). Дослідники все більше говорять про дискурсивні моделі «Я», зміщуючи акценти із питань природи «Я» на питання про те, які дискурси використовуються для вибудови «Я-теорії» (М. Везеррел, Дж. Поттер).

У зв'язку із означеними процесами, які відбуваються у суспільстві в цілому та в психологічній науці зокрема, по-новому переосмислюються психологічні категорії і поняття, переглядаються уявлення про особистість і психіку (так, приміром, К. Джердженом показано, як у постмодерному світі розпадається відчуття центрованого «Я», натомість з'являється «мульти-буття»), відповідно, змінюється розуміння феномену ідентичності та поняття «Я-концепції» (П. Бергер, Т. Лукман, Д. МакАдамс, Р. Харре, Г. Херманс). На теренах вітчизняної психології концептуалізовано феномен постмодерної особистості (Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева) та пост-постмодерної суб'єктності у контексті принципу ієрархічно-ціннісної самоорганізації (З.С. Карпенко); переглянуто поняття автентичності особистості (О.М. Кочубейник); вивчаються субкультури як дискурсивні простори конструювання моделей світу (Л.Д. Заграй); розглянуто мотиваційно-сміслову структурування майбутнього як механізм наративної ідентичності (К.О. Черемних); вивчаються процеси культуротворчості та культуроспоживання (О.І. Жорнова); досліджується специфіка наративного конструювання спільного майбутнього сімейних пар (О.Я. Кляпець). У межах психологічної герменевтики вивчається питання розуміння та інтерпретації соціокультурного досвіду (Н.В. Чепелева). У руслі постнекласичної раціональності особистість уявляється як текст, що неможливо прочитати поза контекстом, у який він «вращений» і по суті створений цим контекстом (М.С. Гусельцева, В.С. Стьопін, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева).

Разом із тим, одна з основних категорій психології – мотивація – ще не знайшла свого відображення у постнекласичному науковому дискурсі. Ключовим при цьому є те, що психологія мотивації по суті є соціальною психологією мотивації, і вивчення її можливе із врахуванням включення людини у інтеракційний простір.

Проблематика мотивації розглядається у роботі виходячи із розуміння її соціальної природи і в контексті соціальної психології як фундаментальної соціогуманітарної дисципліни (М.М. Слюсаревський). Розуміння дискурсивного характеру мотивації ґрунтується на ідеях соціального конструкціонізму та постнекласичної раціональності (К. Джерджен, Н.В. Чепелева, В.С. Стьопін, М.С. Гусельцева, В.О. Татенко), концепції самоконструювання особистості Т.М. Титаренко, основних положеннях культурно-історичної теорії Л.С. Виготського та уявленні про діалогічність і поліфонічність дискурсу М.М. Бахтіна. Дискурс як інтеракційний соціально-психологічний феномен аналізується в руслі ідей постмодерної філософії, лінгвістики, антропології (Е. Бенвеніст, Ж. Бодріяр, Ж. Дерріда, Т. ван Дейк, М. Йоргенсен, Л. Філіпс, Дж. Фіске, М. Фуко, Ю. Хабермас) та вітчизняної психології (В.В. Андрієвська, О.М. Кочубейник, Л.А. Найдьонова, М.І. Найдьонов, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева). Наративний підхід реалізується із опорою на роботи у царині наративної психології (Дж. Брунер, Й. Брокхеймер, М. Везеррел, Д. Епстон, Дж. Поттер, М. Уайт, Ч. Уайт, Р. Харре). Робота також ведеться із опорою на основні мотиваційні теорії, розглянуті через призму постнекласичної раціональності: теорія самоактуалізації (А. Маслоу, К. Роджерс), теорія самодетермінації (Е. Дісі, Р. Раян), концепції мотивації досягнення (Дж. Аткинсон, Д. МакКлеланд) та мотивації влади (Дж. Верроф, Д. Вінтер, Д. МакКлеланд), теорії мотивації афіляції (Н. Бішоф, С. Ксьонзські, А. Меграбян), моделі мотивації Г. Гекгаузена та Ж. Ньюттена, мотиваційна концепція С.Д. Максименка, концепція особистісного і мотиваційного розвитку управлінців (О.І. Бондарчук), психологічна теорія владної мотивації (В.О. Васютинський).

Відтак, потреба у розробці цілісного, системного, методологічно виваженого соціально-психологічного дискурсивного підходу до вивчення мотивації зумовила вибір теми дисертаційного дослідження «Мотиваційний дискурс особистості в інтеракційному просторі».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Окремі аспекти проблематики дисертаційного дослідження розроблялися у відповідності із комплексним планом наукової роботи кафедри соціальної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка; у межах наукового проекту Державного фонду фундаментальних досліджень: «Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків» (07.07.00092); наукового проекту МОН України «Ціннісна підтримка особистості при переході до кредитно-модульної системи навчання» (№1043), в процесі виконання гранту Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених «Внутрішня мотивація як чинник особистісного розвитку молоді» (GP/F27/0189).

Дисертація виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень лабораторії соціальної психології особистості Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, які здійснювалися в межах НДР «Соціально-психологічні практики особистісного життєконструювання у сучасному світі» (№ держреєстрації 0111U001266).

Об'єкт дослідження: мотивація особистості як соціально-психологічний процес.

Предмет дослідження: конструювання мотиваційного дискурсу особистості в інтеракційному просторі.

Мета дослідження полягає у розбудові соціально-психологічного дискурсивного підходу до психології мотивації: розробці концепції мотиваційного дискурсу особистості та його соціально-психологічного конструювання у інтеракційному просторі, розробці наукового підґрунтя та практичній апробації комплексу методик мотиваційно-дискурсивної фасилітації.

Завдання дослідження:

1. Розробити методологічний базис для вивчення мотивації особистості як дискурсивного соціально-психологічного феномену та підстави для розгляду особистості в цілому, її життєвого світу та мотиваційної сфери зокрема, як процесу і результату дискурсивного конструювання, що розгортається у інтеракційному просторі.

2. Обґрунтувати поняття мотиваційного дискурсу як події, продукту, типу, жанру, соціальної формації та створити теоретичну модель конструювання мотиваційного дискурсу особистості у інтеракційному просторі, його трансформацій та мотиваційно-дискурсивної феноменології.

3. Дослідити наративно-ментативну будову мотиваційного дискурсу особистості, проаналізувати його характеристики, здійснити типологізацію та порівняльний аналіз мотиваційних дискурсів різних типів. Дослідити тематику особистісних мотиваційних дискурсів та виявити практики їхнього конструювання, типологію та індивідуальну специфіку використання.

4. Проаналізувати особливості конструювання соціокультурного мотиваційного дискурсу у контексті його взаємодії із особистісним дискурсом. Дослідити феномени, які виникають у інтеракційному просторі різних типів: мотиваційна грамотність (простір монологу та діалогу), трансформація мотиваційного дискурсу (простір діалогу та полілогу), мотиваційна експансія (простір полілогу у системі владно-підвладних стосунків).

5. Розробити структуровану процедуру мотиваційно-дискурсивного аналізу (мотиваційно-дискурсивну тематичну картографію). З урахуванням результатів попередніх досліджень, виявлених феноменів та закономірностей, розробити та дослідити ефективність практики індивідуальної психологічної допомоги особистості (комплекс методик мотиваційно-дискурсивної фасилітації).

Методи дослідження. *Загальнологічні методи та прийоми теоретичного пізнання* – аналіз, синтез, зіставлення, порівняння, узагальнення, систематизація даних філософських, культурологічних, соціологічних та психологічних джерел, теоретичне моделювання як спосіб концептуалізації теоретико-методологічних засад дослідження. *Методи та процедури емпіричного дослідження* – наративне інтерв'ю Ф. Шюце із авторськими модифікаціями, мотиваційний дискурс-аналіз (авторська розробка на базі методів критичного дискурс-аналізу та дискурсивної психології), методика математичного моделювання життєвого шляху особистості (авторська розробка на базі каузометрії Є.І. Головахи, О.О. Кроніка та методів багатовимірної статистики),

мотиваційно-дискурсивна тематична картографія (авторська розробка на базі модифікації МВДЗ О.Л. Музики та авторської «Методики вивчення внутрішньої мотивації»), психосемантичний аналіз, констатувальний та формувальний експерименти. *Методи аналізу даних* – графічне моделювання, частотний аналіз, методи описової статистики, кореляційний аналіз (коефіцієнти кореляції Спірмена та Пірсона), методи статистичного висновку (критерій знаків, U-критерій Манна-Уїтні), однофакторний дисперсійний аналіз, методи багатомірної статистики (багатомірне шкалювання, факторний аналіз методом головних компонент, ієрархічний факторний аналіз).

Дослідженнями, які проводилися протягом 2010-2015 років, було охоплено 563 особи (273 чоловіки, 290 жінок) віком від 18 до 52 років. Охоплено людей різного фаху, у т.ч. студентів різних спеціальностей, працівників приватних та державних установ тощо. Вибірки формувалися методом рандомізації. Матеріалами для дослідження також слугували рекламні слогани (109 рекламних роликів, телеканали «5», «1+1», «К1», «М1», «НТН», «СТБ», «ТВі»).

Наукова новизна дослідження полягає у розробленні дискурсивного соціально-психологічного підходу до психології мотивації та розбудові в його межах концепції соціально-психологічного конструювання мотиваційного дискурсу особистості в інтеракційному просторі.

Уперше:

- розроблено модель мотиваційного дискурсу особистості, у межах якої мотиваційний вимір життєвого світу розглядається як такий, що має дискурсивну природу та конструюється у інтеракційному просторі, а наратив та ментатив, як жанри дискурсу, є базисними практиками такого конструювання й виконують різні ролі: фіксація мотиваційних конструкцій у дискурсі або його трансформація;

- виявлено специфічні кількісні та змістові характеристики мотиваційних дискурсів особистості наративного та ментативного жанру: ментативну часову асиметрію (домінування орієнтації дискурсу у минуле) та його фрагментованість, вищий ступінь зв'язаності його у чоловіків, та її зростання у віці середньої дорослості; домінування у наративах фрагментів без очевидного мотиваційного навантаження, але при цьому переважання мотиваційно-навантажених фрагментів у чоловіків;

- з'ясовано, що змістовий бік мотиваційного дискурсу представлено мотиваційними темами, які розподілилися на 26 груп (серед них теми значущих стосунків, визнання, залежності, стабільності, самодетермінованості, досягнення успіху тощо);

- досліджено практики конструювання мотиваційного дискурсу та створено їх типологію у осциляторно-конструктивному (практики ментативної компенсації, переважно наративного конструювання, ментативного підсилення), структурному (одинична, множинна, ланцюгова, колова, структуроморфна та ризоморфна практики) та темпоральному вимірах (тому-що, для-того-щоб практики, темпоральні оксюмори);

- вивчено специфіку конструювання соціокультурного мотиваційного дискурсу у контексті його взаємодії із дискурсом особистості, зокрема, з'ясовано, що мотиваційний дискурс простору соціальних мереж характеризується низкою конфліктів, серед яких складнощі вибору ідентичності у контексті потенційної можливості множинної ідентичності, іманентна мотивація членства у соціальній мережі, перманентний мотиваційний конфлікт і домінування стратегії його уникання;

- з'ясовано сукупність граматично-лінгвістичних механізмів, які слугують впливові мотиваційного дискурсу макро-рівня, на особистісний дискурс (релевантність тематики, інтеракційний контроль, конструюванню ідентичності, транзитивність, модальність істини і категоричності);

- виявлено феномени інтердискурсивної взаємодії (мотиваційна грамотність як уміння прочитати мотиваційний дискурс партнера по інтеракції; трансформації мотиваційного дискурсу як тематична, структурна зміна дискурсів та зміни у практиках конструювання мотиваційного дискурсу при зміні інтеракційного простору; мотиваційна експансія як вбудовування тематики мотиваційного дискурсу особистості, яка займає владну позицію, у дискурси інших осіб), характеристики та фактори, що сприяють їхній появі.

Практичне значення дослідження. Розроблені та апробовані структуровані практики мотиваційно-дискурсивного аналізу призначені для широкого застосування фахівцями у сферах науки, освіти, бізнесу, політики тощо. Процедура «Мотиваційно-дискурсивна тематична картографія», орієнтована на вивчення тематики мотиваційного дискурсу особистості у зв'язку із життєвими подіями, її діяльностями та значущими особами, може застосовуватися у системі профорієнтації в закладах освіти, при організації професійного розвитку персоналу в приватних, державних та громадських організаціях психологами, тренерами, hr-фахівцями; також використовуватися для діагностики у системі індивідуальної психологічної допомоги. Методика «Мотиваційно-дискурсивна фасилітація», розроблена для сприяння мотиваційним трансформаціям особистості у ситуаціях криз, конфліктів, в станах амотивації, розрахована на впровадження фахівцями-психологами у практику індивідуальної та групової психологічної допомоги як така, що фасилітує збагачення мотиваційного дискурсу кількісно, тематично й структурно.

За проблемою дисертаційного дослідження розроблено, забезпечено інструктивно-методичними матеріалами і впроваджено у навчальний процес соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка курс «Інтеракційна психологія мотивації» та удосконалено такі курси: «Історія психології», «Математичні методи у психології», «Психологія реклами» (довідка про впровадження № 310 від 08.06.2015). Впровадження мотиваційно-дискурсивної картографії та мотиваційно-дискурсивної фасилітації здійснювалося в організаціях м. Києва та м. Житомира, зокрема в ТОВ «ОС Україна» (довідка про впровадження № 142 від 09.06.2015), ДП «Грінмаш» (довідка про впровадження № 01065 від 10.06.2015), ПП «ІСІ» (довідка про впровадження № 5 від 10.06.2015).

Апробація результатів дослідження. Концептуальні положення та результати емпіричних досліджень, здійснених у ході роботи над дисертацією, доповідалися у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Теоретико-методичні засади креативної освіти обдарованих дітей» (Кривий Ріг, 2011), «Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи» (Житомир, 2011), «20 років Позитивної Психотерапії: Наука, Професія, Місія» (Ніжин, 2012), «Роль арт-терапії та художньої педагогіки у реабілітації людей з проблемами психічного здоров'я, особливостями розвитку та функціональними обмеженнями» (Київ, 2012), «Проблеми та перспективи педагогіки і психології у сучасному суспільстві» (Київ, 2013), «Педагогіка та психологія: традиції та інновації» (Львів, 2013), «Соціальна політика щодо тяжкохворих (невиліковних)» (Київ, 2013), «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми» (Київ, 2013), «Психологічні проблеми творчості» (Київ, 2014), «Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина української держави» (Київ, 2014), «Соціальна і політична психологія сьогодні: здобутки, проблеми, нові рубежі» (Київ, 2015), «Актуальні проблеми психології малих груп» (Київ, 2015); на I Всеукраїнському конгресі із соціальної психології «Соціально-психологічна наука третього тисячоліття: досвід, виклики, перспективи» (Київ, 2010), Міжнародному конгресі «Психотерапія, практична і консультативна психологія – сплетіння доль» (Київ, 2012) та III Всеукраїнському психологічному конгресі з міжнародною участю «Особистість у сучасному світі» (Київ, 2014); на всеукраїнських і регіональних наукових семінарах: «Теорія і практика креативного навчання обдарованих дітей» (Київ, 2011), «Особистість у викликах сучасності: досвід та практики» (Київ, 2012), «Впровадження програми ціннісної підтримки розвитку здібностей та обдарованості «Три кроки» (Житомир, 2013), «Методологічні проблеми психології особистості» (Івано-Франківськ, 2013), «Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів» (Київ, 2014). Основні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях лабораторії психології особистості, звітних наукових сесіях та засіданнях вченої ради Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (Київ, 2012, 2014, 2015).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження представлено у 35 публікаціях автора: в 1-й монографії «Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації», у 6-ти статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, у 18 статтях у наукових фахових виданнях, включених до списку МОН України (з них 1 стаття у виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз), та у 10 статтях та тезах у інших виданнях.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, а також списку використаних джерел, що налічує 416 найменування, з них 171 – іноземною мовою. Загальний обсяг дисертації становить 417 сторінок, основний зміст викладено на 373 сторінках, робота містить 29 таблиць і 38 рисунків, які займають 36 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження та висвітлено сучасний стан її вивчення, визначено об'єкт, предмет та мету дослідження, сформульовано теоретичні та дослідницькі гіпотези, вказано основні завдання роботи, розкрито теоретико-методологічні засади та описано методи дослідження, показано наукову новизну та практичне значення роботи, наведено дані про її апробацію, основні публікації автора та структуру дисертації.

У **першому розділі** дисертації «Постнекласична раціональність у сучасній психологічній науці як методологічний базис соціальної психології мотивації» розглянуто основні теоретико-методологічні проблеми соціальної психології мотивації у контексті становлення постнекласичної раціональності у сучасній науці. Здійснено аналіз історіогенезу та методологічних засад постнекласичної раціональності у психології. Розглянуто проблему соціально-психологічного конструювання життєвого світу особистості, зокрема узагальнені підходи до розуміння процесів соціально-психологічного конструювання дійсності, окреслено об'єктно-предметне поле дослідження, здійснено системний аналіз проблем інтеракційного простору, дискурсивної природи та мотиваційного виміру життєвого світу особистості.

Сучасна психологічна наука, рухаючись у напрямку до постнекласичної раціональності (М.С. Гусельцева, В.С. Стюпін), входить у добу царювання принципу післядії (В.А. Роменець), для якого характерна рефлексивність і водночас – постмодерністська чутливість. Також відбуваються становлення парадигмальної толерантності, поява готовності до критичного самоосмислення та міждисциплінарних досліджень, спроби перейти від предметів до проблем, розвиток мережевого принципу організації знання і герменевтичної орієнтації досліджень, врахування дискурсивної природи людських знань (О.Г. Асмолов, І.В. Жадан, Л.Д. Заграй, З.С. Карпенко, Д.О. Леонтьєв, В.А. Мазілов, М.М. Слюсаревський, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, А.В. Фурман Н.В. Чепелева, А.В. Юревич). Згадане є базисом як для ідеї про конструювання дійсності, так і про соціально-психологічне конструювання життєвого світу особистості.

Об'єктно-предметне поле дослідження вибудовується на основі узагальнення робіт, присвячених конструюванню дійсності (Дж. Грабі, С. Грієр, К. Данцигер, В. Ліддон, М. Махоні, М. Нуззо, Дж. Раскін, Т. Секстон, Н. Сміт, Дж. Чіарі, Є.В. Якімова) та вихідних конструктивістських концепцій (радикальний конструктивізм Е. фон Глазерсфельда, епістемологічно-нейробіологічний конструктивізм Г. Рота, комунікаційний конструктивізм П. Вацлавіка, кібернетичний конструктивізм Г. фон Фйорстера, радикальний конструктивізм У. Матурани, Ф. Варели, соціальний конструкціонізм К. Джерджена, П. Бергера, Т. Лукмана, Р. Харре). В ході аналізу підсумовується, що радикальна конструктивістська парадигма, будучи рушієм епістемологічних перетворень і стимулюючи науковий пошук, водночас, із соціально-психологічної точки зору, замикає психіку на самій собі, ставить під сумнів саме поняття «особистість» та можливість розвитку її пізнання. У той же час, залучення ідей соціального конструкціонізму дає дослідникам і практикам

більше можливостей, сприяючи зміщенню акценту із класичного пізнання реальності-як-вона-є на постнекласичне вивчення способів конструювання людиною систем осмислення світу та власного досвіду. Відтак, центральними стають соціальні процеси, як основа і сутність пізнання світу та самопізнання. Соціальне конструювання розглядається як наскрізний процес, і його вивчення стає метою дослідження. Мотивація розглядається як функція соціальних стосунків, і фокус уваги зміщується із «самості» на інтеракцію.

Розмежування реальності та дійсності (П. Вацлавік, Г. Рот), взяте за гносеологічний принцип, допомагає акцентувати погляд на соціально-психологічний світ особистості, за якого він із наперед заданого стає «привласненим», самостійно спроектованим та побудованим (К. Джерджен, Т.М. Титаренко). Відтак, постає проблема співвіднесення ролі особистості та соціуму, яка вирішується через ідеї соціально-психологічного конструювання дійсності, в рамках яких детермінізм стає «інтеракційним», а персональна дійсність постає продуктом перманентної дискурсивної інтеракції між людиною і світом (Б. Девіс, К. Джерджен, Дж. Поттер, Р. Харре). Так само дискурсивно згенерованими і соціально-узгодженими (Ф. Варела, У. Матурана, Г. фон Фйорстер, Р. Харре) є знання про власну мотивацію. Також відбувається трансформація розуміння валідності (істинності) знань у їх придатність (життєспроможність), яка приводить до визнання того, що наслідками інтеракцій є способи опису й пояснення світу, що перевіряються на соціальну корисність (остання, таким чином, стає критерієм дійсності цих описів/пояснень (К. Джерджен)). Водночас це веде до припущення, що індивідуальні характеристики можуть бути зведені до дискурсу соціальної групи, і лише у межах цього дискурсу вони мають сенс. Відтак, відбувається розмивання меж між особистістю, свідомістю і реальністю, та їхня трансформація у взаємодію-взаємозв'язок реальності-дискурсу-соціальної дії, в якому свідомість-особистість-реальність стають рівноправними елементами, але не в якості «речей», а як уявлення про них (Д. Едвардс, М. Везерелл, Дж. Поттер). У більш радикальних системах поглядів психічні процеси розглядаються як результат міжособистісної символічної інтеракції, а «психіка» є збірним поняттям для опису дискурсивної діяльності індивіда у межах локальної спільноти (Р. Харре).

Сучасне розуміння таких категорій як «Я», «ідентичність», «автентичність», «особистість» змінюється, зміщується у соціально-психологічний дискурсивний бік. «Я» розглядається як процес і результат самооповіді, нарративізації інтеракції у контексті значущих подій. Із точки зору первинності спілкування, соціального життя і водночас дискурсивних процесів та соціо-лінгвістичних закономірностей їх розгортання, переглядаються також ідентичність, автентичність особистості та сама особистість. У сучасній вітчизняній психології особистість набуває процесуальних характеристик, завдяки яким відбувається конфігурування реальностей, конституювання себе та побудова комунікативного простору: безперервне креативне ідентифікування, динамічне автономізування, перманентне діалоговання, практикування (Т.М. Титаренко). Відповідно, акценти наукового психологічного дослідження зміщуються із вивчення сутності «Я» та

«особистості» на вивчення способів їх дискурсивного конструювання.

Реалізація моделі взаємозв'язку реальності-дискурсу-соціальної дії, презентація уявлень про реальність як про дійсність здійснюється в концепціях життєвого світу (Е. Гуссерль, Х. Ортега-і-Гассет, Т. Лукман, Т.М. Титаренко, А. Шюц), в яких розгляд дискурсивної соціально-сконструйованої природи особистості в цілому та мотивації зокрема стає методологічно несуперечливим і відкритим для подальшого наукового дослідження. Перебуваючи і конструюючись у інтеракційному просторі, життєсвіт особистості набуває мотиваційного виміру через її дискурс, через озвучування людиною власних бажань, потреб, причин, а також через їх атрибуцію щодо інших. Озвучені, вони стають елементами мотиваційного дискурсу особистості.

Другий розділ «Сучасна психологія мотивації у соціально-психологічному дискурсивному контексті» присвячено обґрунтуванню теоретичної концепції мотиваційного дискурсу особистості та категоріально-термінологічної реконструкції проблематики дослідження. Здійснено аналіз категоріально-термінологічного генезису психології мотивації, досліджено дискурси автентичності, оцінювання, експансії та конструювання у межах сучасних науково-психологічних мотиваційних концепцій; проаналізовано «мотиваційний дискурс» як предмет емпіричних наукових психологічних досліджень. Презентовано авторську модель соціально-психологічного конструювання мотиваційного дискурсу особистості у інтеракційному просторі: означено поняття «мотиваційного дискурсу», його структурні та змістові характеристики, розроблено модель генезису й трансформації мотиваційного дискурсу у полярностях вчинку/практики та наративу/ментативу, описано мотиваційно-дискурсивну феноменологію у варіантах інтеракційного простору монологу, діалогу, полілогу та транслогу.

Аналіз категоріально-термінологічної генези психології мотивації (К. Данцигер, Г. Гекгаузен, Д.О. Леонтьєв, О.Б. Орлов, А.В. Петровський, В.А. Роменець, О.М. Ткаченко, М.Г. Ярошевський) дає підстави визначити її як рух між есенцією (уявлення про мотиви як про щось внутрішнє, глибинно-сутнісне) та екзистенцією (уявлення про мотиви як результат існування людини). У просторі сучасного наукового дискурсу можна виокремити чотири центральні «мотиваційні» теми: дискурс автентичності (постулювання існування внутрішніх «мотиваційних сутностей», іманентно властивих людській природі, відповідність яким характеризує цілісну особистість – Е. Дісі, Р. Раян, А. Маслоу,), дискурс оцінювання (постулювання оцінки людиною відповідностей між внутрішнім і зовнішнім світами – Дж. Адамс, В. Врум, Дж. Кемпбелл, Е. Лок), дискурс експансії (постулювання експансії людини у зовнішній світ, активний вплив на нього через досягнення – Н. Бішоф, Дж. Верроф, Д. Вінтер, С. Ксьонзські, Д. МакКлеланд, А. Меграбян) та дискурс конструювання (відмова від постулювання сутностей та розгляд мотивації як процесу дискурсивного конструювання, що відбувається в інтеракційному просторі – М. Аптер, В.О. Васютинський, Ж. Ньюттен, Е. Сіван, Д. Хіккі). У межах останнього дискурсу реалізовано ряд сучасних емпіричних досліджень (Е. Барагванат, М. Берг, О.І. Бондарчук, Ж.П. Вірна,

Кс. Гао, Дж. Джорджесена та С. Солано, Дж. Лападат, С. МакКвігган, П. Метьюс, Ж. Морі, Б. Мотт та Дж. Лестер, Є.Ю. Патяєва, Дж. Ров, Дж. Саллівен, Г. Сідерідіс, Дж. Тернер та Х. Патрік, К.О. Черемних), підсумовуючи результати яких можна стверджувати, що наразі відбувається активне залучення до теоретичних і емпіричних розробок дискурсивних моделей особистості, використання нарративних технік у роботі з мотивацією, введення понять «мотиваційний дискурс», «мотиваційний клімат», «мотиваційне зараження», «мотиваційний вплив», «соціальне зараження мотиваційними орієнтаціями», «примусові нарративи», «мотиваційна мова особистості», «мотиваційна емпатія», «мотиваційний інтелект» тощо. Відмітно, що саме поняття «мотиваційний дискурс» лежить у основі більшості проаналізованих досліджень, що свідчить про його евристичний потенціал як предмета психологічного аналізу.

Грунтуючись на розумінні дискурсу як мови, зануреної у життя, та життя, сконцентрованого у мові (Е. Бенвеніст, Т. ван Дейк, З. Харріс), на розгляді мотиваційного виміру життєсвіту як осі скеровування конституюючих процесів та на результатах сучасних досліджень мотиваційного конструювання, визначаються два види мотиваційного дискурсу: дискурс-дія (мікро-рівень) та дискурс-контекст (макро-рівень). Дискурс-дія, або ж мікро-рівень дискурсу є тим, що створено конкретною особистістю, у конкретний момент часу; це власне і є дискурс особистості, синонімічним до якого у межах роботи вважається «персональний дискурс». Такий мотиваційний дискурс може бути визначений як процес, у якому собі або Іншому пояснюються / конструюються мотиваційні конструкції («тому-що» і «для-того-щоб», тексти, тексти-настанови, спонукання, демотиватори тощо), свого роду «мотиваційна мова особистості». Мотиваційний дискурс особистості як продукт є текстом, (письмовим, усним), який створений для Себе або Іншого, може бути прочитаний і містить мотиваційний компонент (різного ступеня оприявленості) у вигляді безпосередніх мотиваційних конструкцій або їх опосередкованих описів.

Дискурс-контекст, або ж макро-рівень, створений сукупністю дискурсів-дій і існує у інтеракційному просторі як зафіксований у певній формі та у вигляді певних практик, типових правил формулювання висловлювань; цей рівень розглядається у нашому дослідженні як соціокультурний мотиваційний дискурс, у межах якого відбувається конструювання мотиваційних дискурсів особистості (на мікро-рівні), і який являє собою сукупність текстів із мотиваційними конструкціями (наявними імпліцитно або експліцитно), що перебувають у полі прочитання окремої особистості, мають адресність і існують в рамках інших дискурсивних жанрів.

У межах розробленої моделі мотиваційного дискурсу (рис. 1) пропонується розуміння нарративного (у формі сюжетної оповіді, нарративу) та ментативного (у формі безсюжетного міркування, ментативу) типів його конструювання. Розглядається поняття практики як типового, звичаєвого для окремої людини або цілої спільноти способу конструювання мотивації. Зі змістової точки зору – розглядається термін «мотиваційна тема» як відображення сутності, смислу певного мотиваційного дискурсу.

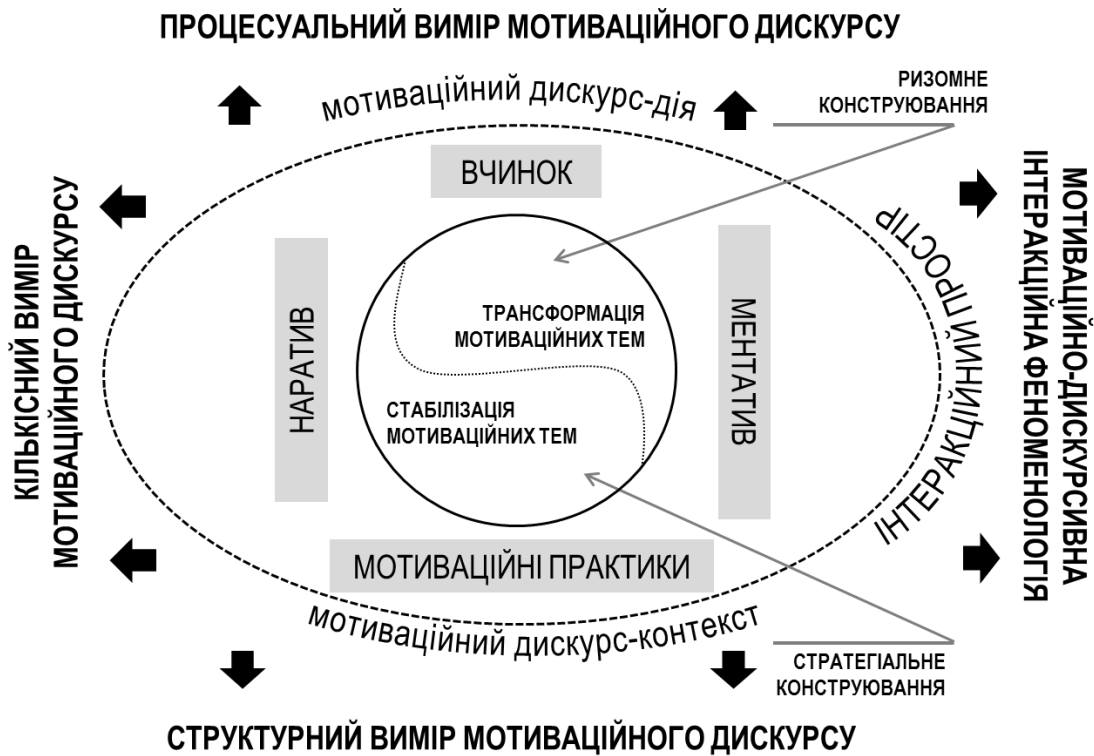

Рис. 1. Теоретична модель мотиваційного дискурсу в інтеракційному просторі

Цілісна модель функціонування мотиваційного дискурсу в інтеракційному просторі розгортається у вимірі «вчинок-практика», який презентує тенденцію до осциляції між стабілізаційними та трансформаційними процесами. Вчинок – результат трансформації та, водночас її рушій; практика – стабілізатор, фіксатор змін у мотиваційному дискурсі.

Трансформація мотиваційного дискурсу можлива за двома сценаріями – трансдискурсивне позиціонування та контекст-конструювання, і проходить етап деконструкції та реконструкції. Власне, це можливо при наближенні до вчинку, розхитуванні наративу і переході до ментативної форми конструювання дискурсу. Збереження змін на певний час – результат наративізації здобутого досвіду та перехід його у формат практик.

Інтеракційний простір, у якому конструюється та трансформується мотиваційний дискурс, розглядається як такий, що має такі варіації: монолог, діалог, полілог. У означених варіаціях розгортається ряд мотиваційно-дискурсивних феноменів: феномен мотиваційної грамотності, феномен трансформації мотиваційного дискурсу, феномен мотиваційної експансії.

У **третьому розділі** дисертації «Структура та практики конструювання мотиваційного дискурсу особистості в інтеракційному просторі» представлено результати аналізу емпіричного дослідження особливостей конструювання мотиваційного дискурсу особистості. Описано структуру емпіричного дослідження, яка ґрунтується на поєднанні ідеографічного й номотетичного підходів, методом якого є наративне інтерв'ю в авторській модифікації. Вивчено та узагальнено характеристики ментативного та наративного типів конструювання мотиваційного дискурсу, проаналізовано їхній тематичний аспект, розроблено типологію мотиваційних дискурсів особистості.

Проаналізовано персональні практики конструювання мотиваційного дискурсу.

Розроблено вимоги до методів дослідження структури та змісту мотиваційного дискурсу: оприявлення наративних та ментативних процесів конструювання мотиваційного дискурсу, доступність для фіксації та спів-аналізу; врахування життєвого шляху особистості, досвіду вчинків та практик, життєвих ситуацій; відтворення інтеракційного простору. Важливими є також можливості якісного аналізу даних, їх кількісної обробки, а також типологізації. Зважаючи на це, в якості базового методу обрано наративне інтерв'ю Ф. Шюце із врахуванням зауваг та специфікацій (П. Абель, М. Бауер, В.Ф. Журавльов, С. Йовчеловіч, О.Ю. Лапшина, М. Ловлор, Ч. Меттінглі, Ф. Мейрінг) та здійснена його авторська модифікація з додаванням інтеракційного та мотиваційно-дискурсивного імпульсів.

Досліджено ментативний спосіб конструювання мотиваційного дискурсу особистості (рівень дискурсу-дії). Розроблено параметри аналізу дискурсу такого типу та кількісні індекси для їх оцінки (індекс орієнтації мотиваційного дискурсу в минуле, індекс орієнтації мотиваційного дискурсу на майбутнє, індекс темпорального балансу мотиваційного дискурсу, індекс відносного багатства мотиваційного дискурсу, індекс зв'язаності та індекс фрагментованості мотиваційного дискурсу).

У результаті порівняльного аналізу з'ясовано, що мотиваційний дискурс, сконструйований за ментативним типом, можна охарактеризувати як орієнтований у минуле, де він багатший мотиваційними конструкціями, при цьому – переважно фрагментований (йдеться про слабку зв'язаність між собою речень із мотиваційними конструкціями, їхній різно-предметний зміст). Разом із тим, зв'язаність в цілому вища по вибірці чоловіків. Йдеться про ступінь зв'язку мотиваційних конструкцій між собою, за якого кожне наступне мотиваційне речення пов'язане із попереднім.

Аналіз статистичної значущості відмінностей між учасниками дослідження різного віку дозволив виявити, що у віці 31-40 років спостерігається зростання середньої довжини серії «для-того-щоб» речень, яка є мірою насиченості події мотиваційними реченнями, орієнтованими на майбутнє. Тобто у цьому віці зростає кількість мотивацій кожної ситуації, причому із орієнтацією на майбутнє.

На основі факторно-аналітичного моделювання виявлено три базисних характеристики таких мотиваційних дискурсів особистості ментативного типу (орієнтація у минуле, орієнтація на майбутнє, зв'язаність дискурсів) та дві додаткові (фрагментованість та відносне багатство). На цьому базисі побудовано їхню типологію залежно від комбінації рівнів прояву базисних характеристик, приміром, виявлені дискурси: орієнтований у минуле, фрагментований і збагачений, темпорально збалансований, фрагментований і збагачений, орієнтований на майбутнє, фрагментований і збагачений тощо.

Також вивчено кількісні характеристики мотиваційних дискурсів наративного типу: кількість мікро-нاراتивів (оповідей про локальні події життєвого шляху), кількість спонтанних мікро-ментативів (ментативів щодо локальних фрагментів наративу), наративно-ментативний баланс (співвідношення кількості мікро-нاراتивів та мікро-ментативів), мотиваційно-

дискурсивна навантаженість наративу (наявність у наративах мотиваційних конструкцій), мотиваційно-дискурсивна навантаженість спонтанного ментативу (наявність у ментативах мотиваційних конструкцій), мотиваційно-дискурсивна навантаженість тексту.

Виявлено низку статистично значущих особливостей: наратив особистості щодо життєвого шляху фрагментується як мікро-нاراتивами, так і спонтанними мікро-ментативами (розмірковуваннями про причини, сенс, особливості описаних у наративі подій); мотиваційні конструкції переважно наповнюють саме ментативні частки, тоді як у наративах вони зустрічаються набагато рідше, й переважно або не виявляються, або присутні в імпліцитному вигляді; поява у тексті мікро-ментативів, як правило пов'язана із наявністю у ньому мікро-нاراتивів без явних мотиваційних конструкцій, і є свого роду компенсацією їх відсутності; загалом же, врахувавши загальний обсяг тексту та обсяг мотиваційних конструкцій, виявлено, що останніх набагато менше; так само – кількість мікро-нاراتивів із мотиваційними конструкціями менша за кількість таких без них. Також з'ясовано, що у чоловіків більше мікро-нاراتивів із мотиваційними конструкціями, ніж у жінок, у яких мотиваційні конструкції зустрічаються переважно у мікро-ментативах.

При узагальненні результатів аналізу вікових відмінностей учасників дослідження виявлено, що навантаженість мотиваційними конструкціями наративних фрагментів із віком спадає, а ментативних – зростає (рис. 2).

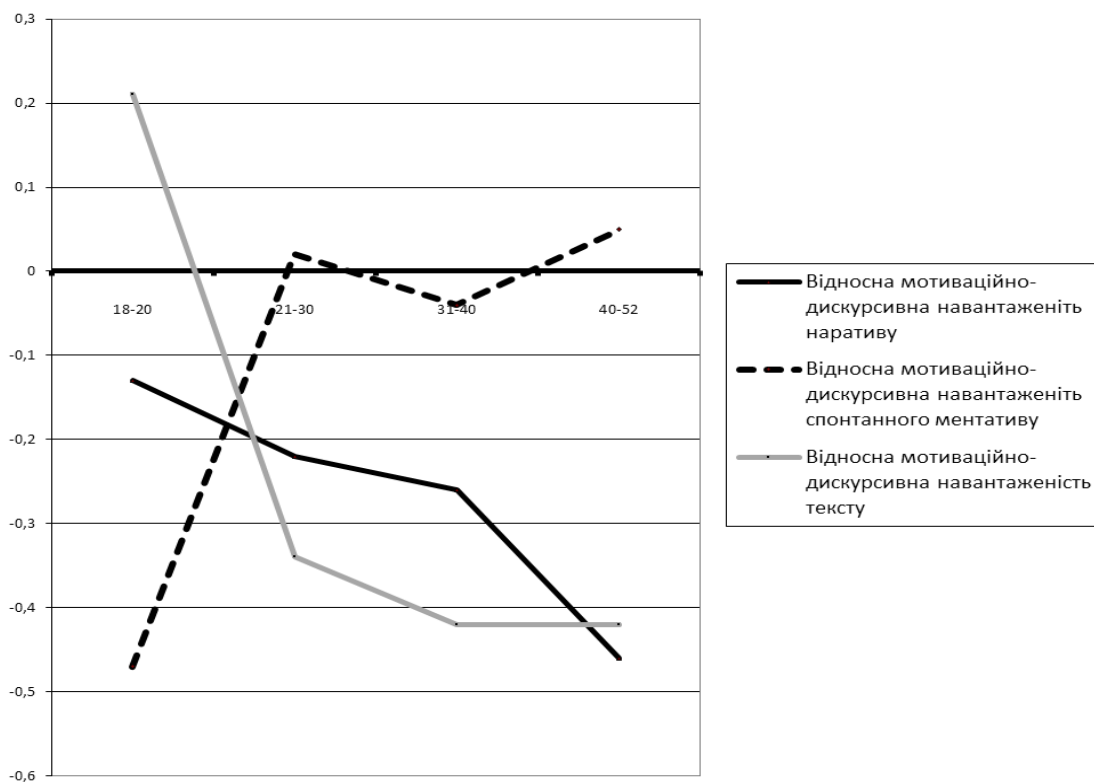

Рис. 2. Вікова динаміка відносної мотиваційно-дискурсивної навантаженості наративів і ментативів

Відносна мотиваційно-дискурсивна навантаженість усього тексту також

падає, в основному, за рахунок її суттєвого зменшення саме у частині нарративного конструювання, та водночас збільшення кількості мікро-нарративів. Цей результат цілком вкладається у логіко-структурну схему стабілізації-трансформації дискурсу у нарративно-ментативних координатах, де молодший вік є періодом спроб до стабілізації життя, пошуку свого місця, конструювання ідентичності, а старший вік є періодом осмислення й водночас готовності до трансформації.

Виокремлено такі типи мотиваційних дискурсів, сконструйованих за нарративним типом: 1) дискурс із загальною низькою мотиваційною навантаженістю; 2) дискурс із домінуванням мотиваційного навантаження нарративу; 3) дискурс із домінуванням мотиваційного навантаження ментативу; 4) дискурс із загальною високою мотиваційною навантаженістю.

Аналіз тематики особистісних мотиваційних дискурсів дозволив виокремити 26 тем, серед яких провідними є такі: значущі стосунки, афіляція, дружба, кохання; визнання, схвалення; підконтрольність, залежність; стабільність; самодетермінованість; досягнення успіху; духовність; матеріальне забезпечення. Також були виокремлені параметри тематичної типології мотиваційних дискурсів: політематичність-монотематичність, розподіл центр-периферія, дискретність-континуальність (рис. 3). Політематичність мотиваційного дискурсу характеризується наявністю кількох мотиваційних тем, на відміну від монотематичності, за якої у дискурсі наявна лише одна тема, і який відтак є тематично-збідненим. Розподіл тем на центральні та периферійні визначається на основі кількісного наповнення тієї чи іншої теми: чим воно більше, тим тема ближче до центру мотиваційного дискурсу (слід водночас зауважити, що центральність теми може не співпадати із її особистісною значущістю в певний момент часу, особливо у трансформаційні періоди). Дискретність-континуальність визначає величину розривів між кількісним наповненням центральних та периферійних тем, і чим вона більше – тим більш дискретним і менш континуальним є мотиваційний дискурс особистості.

Виділено низку способів конструювання мотиваційних дискурсів (практик). Конструктивно-осциляторні практики: ментативної компенсації, переважно нарративного конструювання, ментативного підсилення та, окремо, практика уникання конструювання мотиваційного дискурсу. Структурні

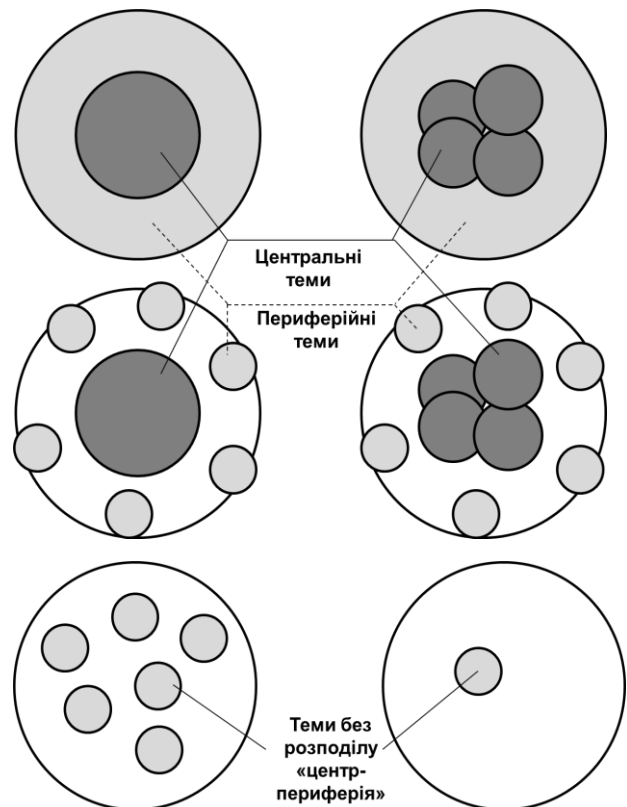

Рис. 3. Типології мотиваційного дискурсу за розподілом тем у полі «центр-периферія»

Структурні

практики: одинична, множинна, ланцюгова, колова, структуроморфна та ризоморфна. Темпоральні практики: тому-що та для-того-щоб практики, а також темпоральні оксюмори.

У **четвертому розділі** «Соціокультурний та особистісний мотиваційні дискурси: феноменологія взаємопроникнення» описуються результати серії емпіричних, і зокрема, експериментальних, досліджень специфіки соціокультурного мотиваційного дискурсу, а також феноменології взаємодії між соціокультурним та особистісним мотиваційним дискурсом. Розроблено орієнтири мотиваційного дискурс-аналізу, проаналізовано особливості конструювання мотиваційного дискурсу макро-рівня (на матеріалах соціальних мереж та телевізійної реклами). Описано емпірично виявлені феномени мотиваційної грамотності особистості, трансформації мотиваційного дискурсу та мотиваційної експансії.

На основі інтеграції ідей конструювання мотиваційного дискурсу у інтеракційному просторі, структури критичного дискурс-аналітичного дослідження (Т. ван Дейк, М. Йоргенсен, Р. Крогер, Н. Феркло, Л. Філіпс, Н. Філіпс, С. Харді), дискурсивної психології (М. Везерел, Дж. Поттер) розроблено процедуру мотиваційного дискурс-аналізу з метою вивчення соціально-психологічних закономірностей взаємодії соціокультурного та особистісного мотиваційних дискурсів.

З'ясовано, що інтеракційний простір соціальних мереж, який має суттєвий вплив на конструювання ідентичності особистості (Л.А. Найдьонова) і передбачає віртуальну інтеракцію між користувачами та прямий вплив на контент, провокує виникнення низки мотиваційних проблем, із якими стикається користувач. Проблема вибору ідентичності у контексті потенційної можливості множинної ідентичності вирішується як «свідома гра ідентичностями», при якій користувач одночасно має кілька мережевих профайлів; як «мережева ідентичність», при якій користувач занурюється у мережу, там реалізовує свої мотиви, цінності; як «динамічна ідентичність», що проявляється у частій зміні, подекуди – повній перебудові свого власного профайла, самоописів на «стіні», «аватара» тощо. Проблема іманентної мотивації членства у соціальній мережі полягає у наявності у загальному дискурсі теми соцмереж, і настанови на членство у ній. Проблема перманентного мотиваційного конфлікту полягає у переповненості мереж контентом, і відтак постійної необхідності «обирати»; часто вирішується завдяки стратегії уникання – одночасному відкриттю «посилань» у різних «вікнах». Проблема трансформації первинної мотивації у «спілкування-заради-спілкування» полягає поступовому розвитку залежності користувача від самого процесу віртуальної комунікації. Мотивація мінімізації тексту (пов'язана із відвиканням читати великі тексти) сама по собі не є проблемою, але може стати такою при переході із світу віртуального у світ реальний. Остання виявлена проблема – імпліцитна підтримка демонстративної мотивації, яка полягає у наявності у дискурсі соцмереж імперативу щодо оновлення сторінок, публікації посилань, повідомлень тощо.

У просторі телевізійної реклами, в якому можливість інтеракції відсутня як

така, вдалося виокремити низку конкретних граматичних, лінгвістичних та психосемантичних засобів, завдяки яким відбувається вбудовування у мотиваційний дискурс особистості мотиваційних конструкцій макро-рівня, і навпаки конструкції із мікро-дискурсів уплітаються в макро-дискурс. Перш за все, з'ясовано значущий рівень релевантності тематики мотиваційного дискурсу макро-рівня (репрезентованого рекламними слоганами) та мотиваційного дискурсу мікро-рівня ($r=0,40$; $p<0,05$). Інтеракційний контроль належить джерелу мовлення, рекламодавцю (саме він переважно визначає тематику, час, місце інтеракції). Конструювання ідентичності переважно здійснюється завдяки недоконаним дієсловом, спрямуванню дискурсу у майбутнє, ідентифікації слухача / читача із негативним Я-образом теперішнього й розгортанню варіантів позитивного майбутнього. Транзитивність являє собою спосіб зв'язувати події й процеси із суб'єктами й об'єктами, і найчастіше представлена як пряма пропозиція до дій, апеляція до суб'єктності, й водночас – обмеження її через вказівку на вже готовий варіант дій. Модальність у дискурс-аналітичному дослідженні позначає ступінь залученості мовця до свого твердження, й у рекламних слоганах переважає модальність істини й категоричності, за рахунок чого рівень довіри читача зростає, й він стає готовий до включення у свій дискурс нових мотиваційних конструкцій.

Аналіз результатів експериментального дослідження, проведеного у інтеракційному просторі діалогу, дає підстави для твердження про існування феномену мотиваційної грамотності, визначеного як уміння розуміти власні мотиви та їхні відношення між собою; говорити про них, доносити власний мотиваційний дискурс до Інших; «читати» мотиваційний дискурс Іншого, вникати в його мотиваційні теми, розуміти причини вчинків і їхні цілі та брати до уваги мотиваційні дискурси Інших при розбудові стосунків. Основними параметрами мотиваційної грамотності є тематична релевантність (розпізнавання тематики мотиваційного дискурсу партнера по інтеракції) та структурна релевантність (розпізнавання розподілу тематики мотиваційного дискурсу партнера за параметром «центр-периферія»). Зростанню мотиваційної грамотності сприяють: 1) збільшення тривалості інтеракції у безпосередньому контакті (вищий показник мотиваційної грамотності виявився у партнерів, які більше часу перебували у безпосередній інтеракції, без використання засобів дистанційної комунікації); 2) мета-дискурсивна позиція (визнання, що партнер може мати інші мотиви, інший життєвий світ); 3) центрація на партнері (активне слухання та увага до екстра-лінгвістичних параметрів); 4) спроби відтворення мотиваційно-дискурсивних ланцюгів (спонтанні, не пов'язані із інструкцією дослідника, спроби пояснення вчинків партнера); 5) готовність до рефлексивної позиції відносно власного мотиваційного дискурсу (готовність відстежувати власний дискурс, займати відносно себе позицію самопізнання, рефлексувати); 6) наявність у дискурсі партнера ментативної частки (наявність самоописів, пояснень причин своїх вчинків партнером).

Виявлені трансформаційні процеси у мотиваційному дискурсі особистості, які відбуваються при зміні інтеракційного простору (у простір полілогу, на матеріалі реабілітації наркозалежної молоді: тематичні (перебудова тематики

мотиваційного дискурсу), структурні (зміна наративно-ментативної структури дискурсу), трансформації практик (зміна звичних практик конструювання дискурсу). Тематичні трансформації відбуваються у таких напрямках: 1) зміна змістового наповнення вже існуючої тематики, зміна її полюсу, центрованості; 2) додавання нових тем із їх наступним розвитком; 3) розчинення окремих тем, їх зміщення на периферію. Структурні трансформації мотиваційного дискурсу особистості відбуваються у напрямку ускладнення наративно-ментативних структур, зокрема, зростання мотиваційно-дискурсивного навантаження наративів та зміщення наративно-ментативного балансу у ментативний бік (до середини процесу реабілітації) із наступним поверненням до попереднього рівня (при наближенні до завершення реабілітації). Трансформації практик конструювання мотиваційного дискурсу відбуваються за подібним принципом: стратегіальні практики конструювання наративу (початок реабілітації), розхитування й ментативізація, потому – стабілізація за рахунок стратегіального конструювання наративів й тематик мотиваційного дискурсу. Основними вчинковими по суті процесами, які запускають реконструкцію, є трансдискурсивне позиціонування (тривале занурення особистості у новий дискурс, власні вчинки, спрямовані на конструювання нової позиції у ньому) та мотиваційно-дискурсивне контекст-конструювання (у новому інтеракційному просторі присутні люди-джерела нових дискурсів, які сукупно утворюють нові тексти, нові наративи й ментативи, прийняти які та вбудувати у власний дискурс вимагає зусиль).

Феномен мотиваційної експансії, досліджений в інтеракційному просторі полілогу, системі владно-підвладних стосунків та з фокусом уваги на зовнішній і внутрішній мотивації знайшов емпіричне підтвердження. Виявлено, що певна тематика мотиваційного дискурсу окремої особистості, яка займає владну позицію, може здійснювати експансію, вбудовуватися у дискурси інших осіб, тим самим перетворюючись із дискурсу-дії на дискурс-контекст. Виокремлено три типи практик взаємодії із мотиваційними дискурсами (споживання, ігнорування та інтеракція) і умови їх використання особистістю у груповій інтеракції. Практика споживання полягає у некритичному прийнятті чужого мотиваційного дискурсу без осмислення і свідомого вбудовування у власний дискурс. Умови застосування такої практики – нестійкість конструкцій власного мотиваційного дискурсу, або ж наявність тематичної відповідності, свого роду резонансу між особистісним та експансивним мотиваційними дискурсами. Практика ігнорування полягає у відстороненні від чужого дискурсу й небажанні його «прочитувати», а умови використання такої практики – це жорсткість власних дискурсивних конструкцій, нечутливість до контексту або ж суттєва тематична невідповідність між особистісним і експансивним дискурсами. Третя виявлена практика – практика інтеракції, яка полягає у взаємодії із носієм дискурсу, спробі побудувати діалог і дає можливість або змінити власний дискурс, або не робити цього на основі свідомого вибору; умовами використання такої практики є мотиваційна грамотність, готовність до перегляду власного дискурсу, часткова невідповідність між особистісним та експансивним дискурсом.

П'ятий розділ дисертації «Структуровані практики мотиваційно-дискурсивного аналізу та фасилітації мотиваційно-дискурсивних трансформацій» містить опис процедур аналізу мотиваційного дискурсу у онтогенетичному вимірі, які ґрунтуються на авторській процедурі математичного моделювання життєвого шляху: мотиваційно-дискурсивної тематичної картографії подієвого простору особистості та мотиваційно-дискурсивної тематичної картографії діяльнісного та інтеракційного просторів особистості. У розділі також представлено розробку комплексу методик мотиваційно-дискурсивної фасилітації: проаналізовано сучасні методи психологічної допомоги, розроблено засади, загальну структуру та техніки фасилітації (табл. 1) та експериментально досліджено ефективність їхнього застосування (табл. 2).

Таблиця 1.

Технологічна сітка мотиваційно-дискурсивної фасилітації

Методичні принципи	Методологічні принципи			Етапи позитивної терапії
	Лінгвістичний принцип	Принцип соціального конструювання	Трансформаційно-дискурсивний принцип	
Інтеграційний принцип	Дискурсивне дистанціювання	Мотиваційно-дискурсивна тематична картографія	Реконструкція мотиваційно-дискурсивних ланцюгів	Дистанціювання
Інтеракційний принцип	Збагачення мотиваційного словника	Рольова реконструкція мотиваційного дискурсу	Ментативні провокації	Інвентаризація
Вчинковий принцип	Тематичне збагачення	Трансдискурсивне позиціонування		Ситуаційне підбадьорення
Фасилітативний принцип	Збагачення практик конструювання мотиваційного дискурсу	Переписування наративу та оновлення ментативів		Вербалізація
Принцип позиціонування	Контекст-конструювання		Наративна фіксація змін	Розширення системи цілей
	«Розігрів»	«Гра»	«Шерінг»	
	Етапи психодрами			

Мотиваційно-дискурсивна тематична картографія подієвого, діяльнісного та інтеракційного просторів є стандартизованою (у частині проведення) процедурою, яка дозволяє у структурований і економний (з точки зору часових ресурсів) спосіб оприятити тематику мотиваційного дискурсу особистості у зв'язку із мікронаративами її життєвого шляху, діяльностями, у які вона включена, та значущими особами. Також картографія дозволяє візуалізувати взаємозв'язки між мотиваційними темами та між темами і подіями, діяльностями та значущими особами, які пов'язані із життєвим шляхом особистості.

Уявлення про соціальне конструювання дійсності, перегляд понять «Я»,

«особистість» не могли не позначитися на психологічній практиці. Результатом дискурсивного повороту у цій царині стала поява ряду нових методів психотерапії, які послуговуються ідеєю життя-як-тексту, який можна переписати, відновити витерті сторінки або дописати нові: наративна терапія, терапія, фокусована на рішенні, колабораційна терапія, соціальна терапія тощо. Класичні методи психологічної допомоги також усе більше послуговуються наративною метафорою. Відтак, на їх базі можливе вибудовування нового спеціалізованого проекту – комплексу методик мотиваційно-дискурсивної фасилітації.

Засадничі принципи мотиваційно-дискурсивної фасилітації (лінгвістичний принцип, принцип соціального конструювання дійсності, трансформаційно-дискурсивний принцип, фасилітативний принцип, інтеграційний принцип, вчинковий принцип, інтеракційний принцип, принцип позиціонування) у поєднанні із етапністю психологічної допомоги у методах психодрами та позитивної терапії, лягли у основу технологічної сітки етапності та комплексу методик мотиваційно-дискурсивної фасилітації як методу сприяння трансформаціям мотиваційного дискурсу особистості (табл. 2).

Таблиця 2.

Узагальнені результати формуального експерименту

Кількісні характеристики мотиваційного дискурсу	До фасилітації		Після фасилітації	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Індекс відносного багатства	2,59*	2,42	2,94	2,39
Індекс зв'язаності	0,85	1,17	1,10	1,16
Індекс фрагментованості	1,02	0,74	0,87	0,73
Індекс темпорального балансу	-0,32	-0,57	-0,21	-0,59
Загальний наративно-ментативний баланс	5,21	7,36	3,43	7,93
Абсолютна мотиваційно-дискурсивна навантаженість наративу	0,41	0,39	0,55	0,39
Абсолютна мотиваційно-дискурсивна навантаженість спонтанного ментативу	0,66	0,44	0,75	0,44
Абсолютна мотиваційно-дискурсивна навантаженість тексту	1,07	0,83	1,30	0,82
Кількість тем	4,00	4,00	5,93	4,29

* *Напівжирним шрифтом позначено показники, між якими спостерігаються статистично значущі відмінності ($p < 0,05$)*

Аналіз ефективності застосування методик мотиваційно-дискурсивної фасилітації, здійснений за допомогою експериментальної стратегії, показав, що у результаті участі у процесі фасилітації відбуваються значущі зміни, що відображається на кількісному рівні (зростає багатство мотиваційного дискурсу, як у наративній, так і в ментативній частині, зростає зв'язаність та зменшується його фрагментованість), змістовому рівні (збагачується тематика мотиваційних дискурсів, деякі теми оновлюються) та рівні практик конструювання мотиваційних дискурсів (від практик уникання учасники переходять до більш складних практик – переважно наративного конструювання, ментативної компенсації; від одиничних практик – до ланцюгових).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоноване нове вирішення проблеми розвитку соціальної дискурсивної психології мотивації, що виявляється в розбудові концепції мотиваційного дискурсу особистості і його соціально-психологічного конструювання у інтеракційному просторі, а також розробленні та впровадженні у практику психологічної допомоги комплексу методик мотиваційно-дискурсивної фасилітації.

Загальні висновки сформульовані на основі теоретико-емпіричного аналізу проблеми у межах мотиваційно-дискурсивної концепції.

1. Методологічним базисом для вивчення мотивації як соціально-психологічного явища є ідеї та положення, сформульовані у традиціях постнекласичної раціональності у сучасній психологічній науці: парадигмальна толерантність, мультипарадигмальність, міждисциплінарність, надрефлексивність, мережева організація знання та визнання його дискурсивної природи, герменевтична орієнтація дослідницьких стратегій. На цьому базисі відкривається погляд на соціально-психологічний світ, при якому він із наперед заданого стає «привласненим», самостійно спроектованим та побудованим людиною. У такому ракурсі сучасне розуміння базових для соціальної психології мотивації категорій змінюється: «Я» розглядається як процес і результат самооповіді, наративізації інтеракції у контексті значущих подій; «ідентичність», «автентичність особистості» та власне «особистість» переглядаються із точки зору первинності спілкування, соціального життя, та соціо-лінгвістичних закономірностей розгортання дискурсивних процесів. Відповідно, акценти наукового психологічного дослідження зміщуються із вивчення сутності мотивації на вивчення способів її дискурсивного конструювання. Можливість такого дослідження реалізується в межах концепції життєвого світу, в якій розгляд дискурсивної і соціально-сконструйованої природи особистості, Я, ідентичності та інших процесів – мотивації зокрема – стає методологічно несуперечливим. Перебуваючи і конструюючись у інтеракційному просторі, життєсвіт набуває мотиваційного виміру через дискурс, через вербалізацію людиною самій собі та іншим власних бажань, потреб, причин, а також через їх атрибуцію щодо інших. Вербалізовані – вони стають елементами мотиваційного дискурсу, переважно у наративній або ментативній формах.

2. Категоріально-термінологічний розвиток психології мотивації у соціально-психологічному вимірі є рухом між есенціальним розумінням мотивів як сутностей та екзистенційним розумінням їх як результату життя; наразі відбувається перехід від метафори «відповідності» до метафори «становлення», у межах якої й існує сучасний науковий дискурс «конструювання мотивації». Він характеризується відмовою від постулювання сутностей та розглядом мотивації як процесу дискурсивного конструювання, який відбувається у інтеракційному просторі. Ґрунтуючись на такому розумінні та на сучасних дослідженнях мотиваційного конструювання визначено два рівні

мотиваційного дискурсу: дискурс-дія (мікро-рівень, рівень особистісного дискурсу) та дискурс-контекст (макро-рівень, рівень соціокультурного дискурсу). Мотиваційний дискурс особистості визначений як особистісний вербальний процес, у якому собі або Іншому пояснюються/конструюються мотиваційні конструкції; як продукт він є текстом, який створений для Себе або Іншого, може бути прочитаний і містить мотиваційний компонент у вигляді безпосередніх вербальних мотиваційних конструкцій або ж їх опосередкованих описів. Мотиваційний дискурс-контекст визначається як фрагмент цілісного соціокультурного дискурсу, в якому відбувається конструювання мотиваційних дискурсів особистості (на мікро-рівні), і являє собою сукупність текстів із мотиваційними конструкціями (наявними імпліцитно або експліцитно), які перебувають у полі прочитання окремої особистості, мають адресність і існують в рамках інших дискурсивних жанрів.

3. Наратив та ментатив є двома базовими формами конструювання мотиваційного дискурсу особистості, які в осциляторний спосіб змінюють одна одну, виконуючи різні функції: наратив – стабілізації, ментатив – трансформації. Статистично значущими виявилися такі тенденції: наявність у наративі ментативних фрагментів, навантаженість мотиваційними конструкціями переважно спонтанних ментативів, зв'язок появи ментативів із наявністю у дискурсах наративів без мотиваційних конструкцій, загальне переважання у особистісних текстах дискурсів без мотиваційних конструкцій. Щодо гендерних відмінностей, то з'ясовано, що у чоловіків більше мікро-наративів із мотиваційним дискурсом, у жінок же більше мікро-ментативів. Підбиваючи підсумки аналізу вікової динаміки мотиваційно-дискурсивного конструювання, можна констатувати наявність потреби у мотиваційному дискурсі, яка реалізовується спочатку у наративній формі, а з віком переходить у ментативну. Аналіз тематики мотиваційного дискурсу дозволив виокремити 26 тем, серед яких провідними є такі: значущі стосунки, афіліція, дружба, кохання; визнання, схвалення; підконтрольність, залежність; стабільність; самодетермінованість; досягнення успіху; духовність; матеріальне забезпечення. Також виділено ряд вимірів практик конструювання мотиваційних дискурсів: конструктивно-осциляторний, темпоральний, структурний.

4. У результаті емпіричного дослідження соціокультурного рівня мотиваційного дискурсу на прикладах соціальних мереж та телевізійної реклами з'ясовано, що з одного боку, дискурс може продукувати ряд мотиваційних проблем (як от мотивація вибору ідентичності у контексті потенційної можливості множинної ідентичності, іманентна мотивація членства у соціальній мережі, перманентний мотиваційний конфлікт і домінування стратегії його уникання), з іншого – вбудовуватися у особистісний мотиваційний дискурс завдяки релевантності тематики, інтеракційному контролю, конструюванню ідентичності, транзитивності, модальності істини і категоричності, та прямих відношень між лексикою, граматиною та семантикою. Дослідження специфіки інтердискурсивної взаємодії призвело до

емпіричного підтвердження існування ряду феноменів: мотиваційної грамотності, трансформації мотиваційного дискурсу та мотиваційної експансії. Мотиваційна грамотність як уміння прочитати мотиваційний дискурс партнера по інтеракції, має два параметри: тематична релевантність та структурна релевантність. Виявлено ряд факторів, які сприяють мотиваційній грамотності: збільшення тривалості інтеракції у безпосередньому контакті; мета-дискурсивна позиція; центрація на партнері; спроби відтворення мотиваційно-дискурсивних ланцюгів; готовність до рефлексивної позиції; наявність у дискурсі партнера ментативної частки. Підсумовуючи результати дослідження трансформаційних процесів, виокремлено кілька типів трансформацій: тематичні (перебудова тематики мотиваційного дискурсу); структурні (зміна наративно-ментативної структури дискурсу); трансформації практик (зміна звичних практик конструювання дискурсу). Основними вчинковими процесами, які запускають зміни, є транс-дискурсивне позиціонування та мотиваційно-дискурсивне контекст-конструювання. Підсумовуючи результати дослідження феномену мотиваційної експансії можна стверджувати, що він знайшов своє емпіричне підтвердження на матеріалі експансії дискурсів зовнішньої/внутрішньої мотивації. Виявлено значущі зв'язки між мотиваційно-дискурсивними елементами і не-дискурсивними показниками мотивації особистості; з'ясовані три типи практик взаємодії із мотиваційними дискурсами (споживання, ігнорування та інтеракція).

5. Мотиваційно-дискурсивна тематична картографія подієвого, діяльнісного та інтеракційного просторів є стандартизованою у частині проведення практикою, яка дозволяє у структурований і економний спосіб оприятити тематику мотиваційного дискурсу особистості у зв'язку із її автобіографічними наративами, діяльностями, до яких вона залучена, та її значущими особами, а також візуалізувати взаємозв'язки між самими мотиваційними темами. Авторський комплекс методик мотиваційно-дискурсивної фасилітації сприяє особистості у процесах трансформації мотиваційного дискурсу, зокрема, емпіричне дослідження показало, що у учасників відбуваються значущі зміни на кількісному рівні (зростання ряду кількісних характеристик дискурсу), змістовому рівні (збагачення тематики мотиваційного дискурсу) та на рівні практик конструювання мотиваційних дискурсів (їх ускладнення).

Перспективи подальших досліджень вбачаються у подальшій теоретичній розбудові концепції, її розширенні та вивченні меж її придатності. Зокрема, значущими напрямками є дослідження ролі сімейних стосунків та сімейного дискурсу у конструюванні мотиваційного дискурсу дитини; онтогенетичних аспектів мотиваційно-дискурсивних трансформацій; удосконалення методів мотиваційно-дискурсивної фасилітації, їх адаптація до психотерапевтичного, реабілітаційного, освітнього, організаційного просторів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографія:

1. Климчук В. О. Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації : монографія / В. О. Климчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 290 с.

Статті у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України:

2. Климчук В. О. Мотиваційна грамотність особистості як предмет психологічного дослідження / В. О. Климчук // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2014. - Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 20. – С. 131-138.
3. Климчук В. О. Мотиваційний дискурс сучасного рекламного простору: тематичний вимір та лінгвістичні засоби його конструювання / В. О. Климчук // Проблеми політичної психології : зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України ; [редакційна колегія : Л. А. Найдьонова, Л. Г. Чорна та ін.]. – К.: Міленіум, 2014. – Вип. 1 (15). – С. 323-332.
4. Климчук В. О. Мотиваційні проблеми молоді в інтеракційному просторі соціальних мереж / В.О. Климчук // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина української держави: зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України; за заг. ред. М. М. Слюсаревського: упоряд. Л. А. Найдьонова, Л. Г. Чорна. – К.: Толком, 2013. – Вип. 14. – С. 135-143.
5. Климчук В. О. Мотиваційні дискурси сучасності: від метафори «відповідності» до метафори «становлення» / В. О. Климчук // Психологічні перспективи. – Вип. 23. – 2014. – С. 138-149.
6. Климчук В. О. Ціннісні орієнтири процесів трансформації мотиваційного дискурсу особистості / В. О. Климчук // Психологія особистості. – 2013. – № 1 (4). – С. 87 – 95.
7. Климчук В. О. Структура аналізу мотиваційного дискурсу сучасного політичного середовища / В.О. Климчук // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина української держави: зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України; за заг. ред. М. М. Слюсаревського: упоряд. Л. А. Найдьонова, Л. Г. Чорна. – К.: Золоті ворота, 2012. – Вип. 13. – С. 41-50.
8. Климчук В. О. Мотиваційні конфлікти особистості: модель психологічної допомоги / В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 8. – С. 17-21.
9. Климчук В. О. Життєвий світ особистості: інтеракційний простір, дискурсивна природа та мотиваційний вимір / В. О. Климчук // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний університет імені Г. Сковороди». – Дод. 1 до Вип. 29, Том II: Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2013. – С. 42-48.

10. Климчук В. О. Проблема конструювання мотиваційного дискурсу освітнього середовища у зарубіжних дослідженнях / В. О. Климчук // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди». – Дод. 1 до Вип. 27, Том VIII (41): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2012. – С. 52-59.
11. Климчук В. О. Сучасне психологічне консультування та психотерапія: дискурс соціального конструкціонізму / В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – № 2. – С. 63-68.
12. Климчук В. О. Стратегії і тактики соціального конструювання мотиваційного дискурсу / В. О. Климчук // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Видавництво «Фенікс», 2012. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 15. Частина I. – С. 181-188.
13. Климчук В. О. До проблеми використання критерію Манна-Уїтні та критерію знаків у психології / В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – №7. – С. 6-11.
14. Климчук В. О. Феномени розвитку внутрішньої мотивації / Віталій Климчук // Соціальна психологія. – 2008. – №6 (32). – С. 70-77.
15. Климчук В. О. Багатомірне шкалювання: використання у психологічних дослідженнях / В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №6. – С. 17-21.
16. Климчук В. О. Опитувальник внутрішньої мотивації / В. О. Климчук // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – №12 (37). – С. 71-76.
17. Климчук В. О. Факторний аналіз: використання у психологічних дослідженнях / В. О. Климчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №8. – С. 43-48.
18. Климчук В. О. Життєвий шлях особистості. Математичне моделювання за допомогою багатомірного шкалювання / Віталій Климчук // Соціальна психологія – 2006. – №4(18). – С. 182-191.
19. Климчук В. О. Експериментальне дослідження явища “мотиваційного зараження” / Віталій Климчук // Соціальна психологія – 2005. – №3(11). – С. 59-71.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

20. Климчук В. А. Мотивационный дискурс личности: количественные характеристики и сравнительный анализ / Климчук В. А. // Социальная психология и общество. – 2015. – Т. 6. – №1. – С. 68-83.
21. Klymchuk V. Shifting the motivational discourse by means of positum-approach and psychodrama / Vitalii Klymchuk // Indian Journal of Positive Psychology. –

2014. – Vol. 5 (4). – P. 525-527.

22. Klymchuk V. Motivational dimensions of life events' perception: Toward an individual motivational mapping on self-determination theory basis / V. Klymchuk // Education Science and Psychology. – 2014. – № 2 (28). – P. 78-92.
23. Климчук В. А. Дискурс соціального конструкціонізму в сучасній зарубіжній психології мотивації / В. А. Климчук // Вопросы психологии. – 2014. – №2. – С. 143-151.
24. Климчук В. А. Методики дослідження внутрішньої мотивації / В. А. Климчук // Вопросы психологии. – 2012. – №3. – С. 150-157.
25. Климчук В. А. Моделювання життєвого шляху з допомогою каузометрії, багатовимірного шкалювання та кластерного аналізу / В. А. Климчук // Вопросы психологии. – 2010. – №3. – С. 113-120.

Опубліковані праці апробаційного характеру

26. Климчук В. О. До проблеми стратегіальної організації процесів конструювання мотиваційних дискурсів / В. О. Климчук // Матеріали VI Міжрегіонального семінару з впровадження програми ціннісної підтримки розвитку здібностей і обдарованості (15 травня 2013 року). – Житомир, 2013. – С. 43-45.
27. Климчук В. О. Дискурсивність як характеристика соціального конструювання процесів особистості / В. О. Климчук // Педагогіка та психологія: традиції та інновації. Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 15-16 березня 2013 року): – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2013. – С. 37-39.
28. Климчук В. О. Мотиваційний дискурс-аналіз: орієнтири макро-рівня та перспективи використання / В. О. Климчук // Проблеми та перспективи педагогіки і психології у сучасному суспільстві: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 26 січня 2013 року). – К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2013. – С. 107-108.
29. Климчук В. О. Розвиток внутрішньої мотивації студентів засобами психологічного тренінгу / В. О. Климчук / Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи: матеріали II Всеукр. науково-практичної конференції "Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи", Житомир 10-11 листопада 2011 року. / за ред. В. Й. Шатила. – Житомир : Полісся, 2011. – С. 117-120
30. Климчук В. О. Розвиток внутрішньої мотивації учіння студентів: тренінговий підхід / В. О. Климчук // Матеріали науково-практичного семінару «Теорія і практика креативного навчання обдарованих дітей» 25 лютого 2011 р. м. Київ. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2011. – С. 71–78.
31. Климчук В. О. Діагностика ситуаційного рівня внутрішньої мотивації музично обдарованої особистості / В. О. Климчук // Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Структура особистості обдарованої дитини у віковому вимірі» (20 жовтня 2010 р). – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2010. – С. 83-91.

32. Климчук В. О. Використання факторного аналізу для моделювання мотиваційної сфери особистості / В. О. Климчук // Статистичний та інтелектуальний аналіз даних у медико-гуманітарних дослідженнях (SIAD-2010): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної internet-конференції (8-19 лютого 2010 р.) / Луганський державний медичний університет. – Луганськ : Вид-во ЛугДМУ, 2010. – С. 92.

Опубліковані праці, які додатково відображують наукові результати дисертації

33. Климчук В. О. Мотиваційно-дискурсивна фасилітація у практиці психологічної допомоги при депресії травматичного генезису / В. О. Климчук // Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій. Збірник статей. [За ред. Т. М. Титаренко]. – К. : Міленіум, 2015. – С. 14-25.
34. Климчук В. О. Психодрама актуального мотиваційного конфлікту: 5 кроків психологічної допомоги / Віталій Климчук // Позитум Україна. – 2013. – №5. – С. 145-150.
35. Климчук В. О. Особливості роботи над професійно-орієнтованим завданням з курсу “Психологія мотивації та емоцій” / В. О. Климчук // Професійно-орієнтовані завдання з психології [За ред. О.Л. Музики]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Житомир, 2010. – С. 359-372.

АНОТАЦІЇ

Климчук В. О. Мотиваційний дискурс особистості в інтеракційному просторі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. – Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. – Київ, 2015.

У дисертації представлено основні положення соціально-психологічного дискурсивного підходу до психології мотивації: розроблено концепцію мотиваційного дискурсу і його соціально-психологічного конструювання у інтеракційному просторі, а також розроблено комплекс методик методики мотиваційно-дискурсивної фасилітації та наведено результати впровадження його у практику психологічної допомоги.

На основі отриманих у дослідженні даних встановлено, що мотиваційний вимір життєвого світу особистості має дискурсивну природу, концептуалізовану у поняття «мотиваційний дискурс», і джерелом його є процеси соціально-психологічного конструювання дійсності, які відбуваються в інтеракційному просторі особистості та вплетені у взаємодію соціокультурних та особистісних дискурсів.

Ключові слова: дискурс, дискурс-аналіз, життєвий світ, інтеракція, конструціонізм, ментатив, мотивація, мотиваційний дискурс, наратив, особистість, практики, соціальне конструювання.

Климчук В. А. Мотивационный дискурс личности в интеракционном пространстве. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора психологических наук по специальности 19.00.05 – социальная психология; психология социальной работы. – Институт социальной и политической психологии НАПН Украины.– Киев, 2015.

В диссертации представлено основные положения социально-психологического дискурсивного подхода к психологии мотивации: разработано концепцию мотивационного дискурсу и его социально-психологического конструирования в интеракционном пространстве, а также разработан комплекс методик мотивационно-дискурсивной фасилитации и приведены результаты его внедрения в практику психологической помощи.

На основании полученных в исследовании данных установлено, что мотивационное измерение жизненного пути личности имеет дискурсивную природу, концептуализированную в понятии «мотивационный дискурс», и источником его являются процессы социально-психологического конструирования действительности, которые происходят в интеракционном пространстве личности, и вплетены во взаимодействие социокультурных и личностных дискурсов.

Ключевые слова: дискурс, дискурс-анализ, жизненный мир, интеракция, конструкционизм, личность, ментатив, мотивация, мотивационный дискурс, наратив, практики, социальное конструирование.

Klymchuk V. O. Motivational discourse of personality in interactional space. – Manuscript.

The dissertation for the Doctor degree of Psychological Sciences in specialty 19.00.05 – social psychology; psychology of social work. – Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2015.

The dissertation propose a theoretical generalization and new solution to the problem of social psychology of motivation, that is manifested in the creation of the concept of motivational discourse and its socio-psychological and interactive construction in space as well as the development and implementation of method of psychological help – motivational-discursive facilitation.

Carried out the development of methodological basis for the study of motivation of the individual as a social-psychological phenomenon in the context of postnonclassical rationality. Identify philosophical and psychological grounds to consider the whole person, his/her life and the world of motivational sphere in particular, as a process and the result of socio-psychological construction, which has discursive and interactive nature.

Considered a motivation in modern social and psychological discursive contexts. Analyzed the historical genesis of scientific psychological discourse of motivation due to the wider socio-economic processes. Organized modern scientific discourses and revealed their dominant metaphor of "compliance" and distinguished theories of motivation and some empirical studies that develop a new metaphor of

"becoming." The concepts of motivational discourse of personality and sociocultural motivation discourse defined in terms of discourse as events, as product, as type, as a genre, as a social structure. Created the theoretical model of social construction of motivational discourse of personality in interactional space, its transformation and motivational-discursive phenomenology.

Investigated motivational discourse of personality, explored its narrative-mentative structure, revealed its quantitative characteristics and made their typology and comparative analysis. Explored the themes of personal motivational discourses and develop its classification. Identified the practice of construction of motivational discourse, their typology and individual specifics of their use. There are three dimensions for typology of such practices: oscillate-constructive dimension (mentative compensation, narrative construction, mentative amplifying), structural dimension (singular, multiply, chain, circular, structure-morph, rhizomorph) and temporal dimension (therefore, in order to, temporal oxymoron).

Studied the problem of the interpenetration of personal and socio-cultural motivational discourses. Analyzed design features of motivational cultural discourses and founded that space of social network provide a number of conflicts. There are complexity of identity choice in the context of potential multiply identity, immanent motivation for engaging into social network, permanent motivational conflict and prevalence of the avoiding strategy.

Explored phenomena that occur in different variations and interactive space: motivational literacy (capacity to read own motivational discourse and the motivational discourse of partner), transformation motivational discourse (changes in structure of discourse, changes of practices and changes of themes), motivational expansion (built-in themes of motivational discourse of person with power-position into motivational discourse of another person).

Developed motivational-discursive thematic cartography of event, active and interactive spaces and is standardized in the part of practice that allows in a structured and cost-effective way to reveal the personality themes of motivational discourse in connection to autobiographical narratives, the activities to which it is involved and its significant persons and visualize relationships between motivational topics. The technique of motivational-discursive facilitation aims to promote individual motivation in the process of transformation discourse. Analysis of the effectiveness of the method showed that in participants significant changes occur on the quantitative level (growth a number of quantitative characteristics of discourse), semantic level (enrichment of the themes) and practice level of construction of motivational discourses (practices complication).

Based on the empirical data founded that motivational dimension of life world of the individual has discursive nature, conceptualized in the concept of "motivational discourse," and a source of it are socio-psychological processes of constructing reality, that taking place in the individual and interactive space, and woven into the interaction of cultural and personal discourses.

Keywords: constructionism, discourse, discourse-analysis, interaction, life-world, mentative, motivation, motivational discourse, narrative, person, practices, social construction.